

v novějších bývá spojeno. Idey, jež nyní vládnou všem návrhům na odklizení dluhové tísně rolníkovy, vedou k velikému agrárnímu politiku Karlu Rodbertovi, který dovedl problém ten vystihnouti v jeho kořenech, v souvislosti s panujícími řády právními. Ale nestranný pozorovatel přece shledá v líčeních Tebeldiho některé zárodky toho poznání, které ve všech základních souvislostech vystihl pak Rodbertus duchem velikého theoretika národohospodářského.

I tomu konečně učí nás líčení Tebeldiovo a Braunerovo, že by nebylo správné všecko naše agrární zlo přítomné odvozovati výhradně od zákonů našich z let šedesátých. Přinesli jsme si již z předchozího stavu, zejména co do zadlužení pozemkového, mnohou sazenici, která pak na čerstvém povětří agrární svobody mohla se kvapně vyvíjeti bujnými výhonky.

Příspěvek k dějinám zemědělského vyučování v Čechách.

(České listy hospodářské, roč. IV., Praha 1896, čís. 7, str. 297—302).

Obyčejně se mívá u nás za to, že byly Čechy první mezi zeměmi rakouskými, kde zavedeno bylo, a to na samé universitě, odborné vyučování zemědělské, a počátek toho vyučování universitního bývá kladen do roku 1790 (neb 1791), kdy povolán byl k němu profesor Zürchauer, jenž tudíž platí pak co do času za prvního odborného učitele zemědělského v Rakousku.

Tvrzení tato jsou vesměs mylná.

Podotkněme arci hned na omluvu těch, kteří je u nás tiskem vyslovili, že na jejich nesprávném udání není bez viny ani oficiální spis o zemědělském a lesnickém vyučování v Rakousku, vydaný r. 1890 pod názvem »Der land- und forstwirtschaftliche Unterricht in den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern«, sepsáním úředníků ministerstva orby, svob. pána z Hohenbrucku a ryt. Zimmerauera. V »dějinném nástinu«, jenž tvoří vstup do vlastního jádra té knihy, uvádějí se totiž hned na začátku jako paměťihodné události, týkající se zavedení zemědělského vyučování v Rakousku, nejprve tyto: »R. 1770 zřízena byla včelařská škola ve Vídni. R. 1791 byl v osobě A. šl. Zürchauera ustanoven první profesor zemědělství, a to na universitě pražské, který potom přestoupil na stavovský ústav polytechnický.« — Ale Zürchauer nebyl nikterak první, který na pražské universitě konal z úředního povolání pravidelné přednášky o zemědělství. Ty počaly o hodně let dříve, jak níže uvidíme a jak ostatně bylo známo

i ze Špatného Dějin c. k. vlastensko-hospodářské společnosti i ze Slovníku Naučného (starého I. díl, str. 938), nověji pak zejména prof. Boh. Riegrm v II. díle jeho »Zřízení krajského v Čechách« bylo blíže vylíčeno. Ale přes to nenáleží priorita Praze.

Nebudíž na újmu té trochu chludně vylíčované priority pražské ani příliš na váhu kladen efemérný pokus škol včelařských, padající do let 1769—1781, na němž i Čechy měly účast, ač to přece byly vskutku aspoň první speciální školy zemědělské. Byla totiž z nařízení daného r. 1769 otevřena r. 1770 ve vídeňském Augartenu první veřejná škola včelařská, jejímž prvním učitelem byl Antonín Janscha, který roku 1771 vydal ve Vídni u Kurzböcka po německu »pojednání o rojení včel«, recensované ještě téhož roku v »Prager gelehrte Nachrichten« (str. 235—237). Nástupce Janschův Jos. Münzberg přenesl školu tu do vídeňské zahrady belvederské, a to v hodnosti c. k. hlavní školy včelařské, vedle kteréž zřizeny byly r. 1775 v Novém Městě u Vídne a kdesi na Moravě, po té pak r. 1776 i v Čechách, totiž v Novém Kníně kraje berounského, včelařské školy »subalterní«. Učitelem na posléz řečené byl dosazen nákladem stavův Jan Hallmann, kterýž měl povinnost každéhokoliv bezplatně učití chovu včel. (Blížší data v 2. dílu knihy Ign. de Luca »Das gelehrte Oesterreich«, Vídeň 1776.) Leč školy ty, jak dosvědčuje výše uvedená úřední publikace, neměly trvání. Rokem 1781 vzaly z příčin tam blíže neudaných za své.

Zatím však stal se v Rakousku počátek zavedením pravidelných všeobecných výkladů o nauce polnohospodářské, ne však v Praze, jak jsem i já ještě, sveden neúplností jmenovaného spisu úředního, mylně před rokem napsal do stati o zemědělském a lesnickém školství v Rakousku, která vytištěna jest v Ulbrichově a Mischlerově »Oesterr. Staatswoerterbuch« (II. díl str. 625).

Již totiž, jak de Luca svědčí, r. 1773 zavedeny byly na teresiánské akademii ve Vídni přičiněním rektora Cronsteina, pozdějšího opata světelského v Dol. Rakousích, přednášky zemědělské. Kdo je konal, není mi známo. Patrně však byly zavedeny jako pomocné studium ku přednáškám o vědě kamerální, které na tomto ústavě již r. 1754, v Rakousku vůbec ponejprv, konány byly známým, z Německa povolaným kamerálistou Justim a po jeho brzkém odchodu jinými učiteli.

Tři léta po té teprve (1776), tedy téhož roku, ve kterém byla v Čechách zařizena první podružná škola včelařská, zavedeny byly pravidelné přednášky o nauce polnohospodářské na universitě pražské. Stalo se to z podnětu a po víceletém úsilí c. k. vlastensko-hospodářské společnosti pražské. Tato se již r. 1771 zasazovala o založení školy pro hospodářské úředníky.

Překážkou byl nedostatek prostředků peněžních. Teprve když následkem t. zv. immatrikulačního patentu z r. 1773 dostalo se společnosti nového zdroje příjmů, byl tento nedostatek tou měrou odstraněn, že mohly býti zařízeny hospodářské přednášky na universitě. Byli totiž všickni, kdož se chtěli státi skutečnými úředníky hospodářskými, vázáni podrobiti se zkoušce u řečené společnosti, a byla o nich vedena matrika. Z tax z té příčiny od nich placených plynul dotčený příjem. Vyučováním byl pověřen Jos. Ign. Butschek, od r. 1766 universitní učitel politických věd, přidělených tehdy ještě (až do přenesení jejich na fakultu právnickou r. 1784) fakultě filosofické, kdež pak také i hospodářské přednášky se konaly. Do jaké míry byl Butschek k těm výkladům způsobilým, není snad ani těžko uhadnouti. Když jako učitel politických věd byl povolán na universitu, bylo mu 26 let. Praxe hospodářské, aspoň důkladnější, nemohl mít. Mladická práce jeho z r. 1768, »Versuch über die Absichten der Landesregierung bey Leitung der Landwirthschaft« — v níž se v duchu thesí tehdy v Německu od Justiho šířených a též od jiných (Sonnenfelsa, Zecha) monograficky projednávaných přimlouval za rozdělení velkých statků na usedlosti malé, dle jeho úmyslů vlastně na domkářské — nevydává valné svědectví o jeho znalosti zemědělské po stránce odborné. Byla dokonce ve zvláštním spisku Fr. Karla Zauschnera (jenž u Ign. de Luca uveden jest mylně jako c. k. veř. učitel přírodopisu v Praze) podle noty strhána a sebrána. Pravdě podobno jest, že pro povolání Butschka — a nikoliv jeho soupeře, jménem Mehlera — rozhodla aspoň spolu též skutečnost, že Butschek spokojil se příjmem z tax výše dotčených, jež nečinily více než 342 zl. Možno, že ihned z počátku činila odměna za přednášky ty ročně 400 zl., alespoň později se tato dotace, jak uvidíme, objevuje.

Byli-li, o čemž sotva lze pochybovati, soupeřem Butschkovým týž Jan Mehler, který v době pozdější vydal v Praze tiskem některé obšírnější práce z oboru polního hospodářství,*) pak dojista zvítězily ohledy úsporné nad věcným prospěchem. Mehler aspoň osvědčil se literárně v oboru zemědělském, kdežto Butschek slíbené knihy učebné o polním hospodářství nedodal.

*) Jsou to zejména: Abhandlung über eine kleine Landwirthschaft oder Beantwortung verschiedener zergliederter wirthschaftlicher Fragen (Praha a Drážďany 1793); Die Landwirthschaft des Königreiches Böhmen nach Grundsätzen und Erfahrungen abgehandelt, 4 díly (Praha a Drážďany 1795—1798); Abhandlung von der vortheilhaften Abwechslung der Getreidearten mit anderen nützlichen, die Acker nicht erschöpfenden, sondern verbessernden Feldfrüchten etc. (tamtéž 1801). — Druhý z uvedených zde spisův obsahuje mimo jiné popis všech v Čechách užívaných hospodářských nástrojů; líčí způsob vzdělávání, osévání a sklizení v kraji, v pahorkatých i hornatých částech; zvláště vypisuje vzdělávání půdy v čáslavském a loketském kraji atd.

Buď jak buď, Butschek byl, když také ne v celém Rakousku, aspoň v Čechách prvním veřejně dosazeným učitelem polního hospodářství. Ale nebyl jím dlouho. Císař Josef II. zrušil stolicí polního hospodářství na universitě pražské r. 1781, ježto sobě přál, aby hospodářská společnost nevelikého fondu immatrikulačního užívala způsobem dle jeho mínění praktičnějším, zvláště k odměnám pilných hospodářů. (B. Rieger n. m. u. str. 503).

Od počátku roku 1788 objevují se však na universitě znova přednášky hospodářské. Zrušená stolice byla obnovena, nebyla však již svěřena Butschkovi.

V archivu university pražské zachován jest fascikul spisů, jež týkají se stolice hospodářství polního a spadají do let 1787—1826.

Hned z roku 1787 nalézá se ve spisech dotčeného fascikulu plán přednášek zemědělských, zadaný profesorem Schoenbauerem, který na filosofické fakultě vykládal přírodopis a technologii. Zde dokládá se Schoenbauer nejprve souhlasem, se kterým se potkal jeho plán přednášek polnohospodářských, fakultě již dříve předložený, ač jen stručně sestavený (což svědčí, že věc byla již v jakémsi delším vyjednávání). Nyní tedy předkládá prý osnovu podrobnější, v níž praví úvodem asi toto: Účel této stolice má býti vzdělání hospodářských úředníků. Tato třída lidí se rozpadá na dvě skupiny, totiž 1. číře praktické či lépe empirické úředníky, a 2. theoreticko-praktické hospodáře. Prve dotčení obeznámeni jsou toliko s nejobvyklejšími postupy při hospodářství polním, aniž dovedou udati jejich pravé příčiny anebo pomoci sobě, když se poměry změni nebo když nastanou případy, jimž podobné oni nedovedou nalézti v paměti své, v zásobárně svých zkušeností. Tato třída zemědělců je nejčetnější, ona se nejvíce vzpírá osvětě zemědělské a posmívá se příslušným vyučovacím ústavům, poněvadž to přesahuje její obzor, pochopiti jejich užitek. Řídicí prý jsou ti, kteří spojili nauku s praxí a opatřili se vším potřebným věděním základním a pomocným. — Plán předložený sám obsahuje nejenom všecky hlavní obory pěstování rostlin a zvířat, nýbrž i technologické učení o nejrůznějších k zemědělství příležajících větvích průmyslových — což ovšem Schoenbauerovi podle jeho dosavadního povolání bylo na snadě — jako zejména pivovarnictví, lihovarství, bílení pláten, pálení vápna a rašelin, cihlářství, dobývání dehtu a potaše, vinařství, lisování oleje atd. K tomu má se přidati nauka o značích a vlastnostech dobrého železa. Konec má tvořiti učení o držení a výběru čeledi a dělníků; o zřizování hospodářských stavení; o výběru a nákupu hospodářského náradí a nástrojů; o koupích, prodejích, odhadech a pachtech hospodářských statků; o prostředcích k povznesení odbytu; o přechovávání plodin; o polní policii.

Vskutku pak roku následujícího, vedle znění dvorského dekretu z 24. listopadu 1788 (intimovaného gub. v. n. z 11. prosince 1788) svěřen byl profesoru Dru. Schoenbauerovi »učitelský úřad hospodářských věd« za plat 400 zl. z fondu hospodářské společnosti. Zároveň vypsána byla na účet téhož fondu cena 24 dukátů na nejlepší knihu učebnou (Vorlesebuch) věd hospodářských se zaručením všech práv k využitkování nákladu.*) Leč již dv. dekr. z 24. září r. 1789 nařízeno vypsati konkurs na stolicí věd hospodářských »povýšením Schoenbauerovým uprázdněnou«. Provedení konkursu (t. j. konkursní zkoušky) nařízeno direktoriu fysicko-matematického studia, jenž měl některé učitele nejpríbuznějších oborů přibrati, veřejnou ohlášku učiniti atd. Z tohoto mezivládí při stolicí hospodářské se asi vysvětluje, že na r. 1789 bylo ohlášeno a bezpochyby též obstaráno tříhodinné kollegium »Die oekonomischen Wissenschaften« profesorem praktické geometrie H e r g e t e m. Teprve v ohlášení přednášek na r. 1791 uveden jest ponejprv pro stejně označené tříhodinné kollegium nově dosazený odborný profesor von Z ü r c h a u e r, jenž dle výše vzpomenutých ephemerid svůj úřad nastoupil dne 14. září 1790. Byl tedy tento vlastně již řadou čtvrtým učitelem věd hospodářských na filosofické fakultě pražské university, třetím pak z řádných.

Přednášky samy v každoročních tištěných ohlášeních uvádějí se nejprve o sobě zvláště, nejsouce sice vřaděny do povinných předmětů filosofické fakulty, však také ne mezi mimořádné; později objevují se přechodně mezi řádnými a teprv od r. 1806 mezi volnými (»freie Gegenstände«). Platu bral i Zürchauer ještě jen 400 zl. z fondu vlast.hosp. společnosti, s čímž však nebyl na dlouho spokojen. Žádal záhy, aby se mu služné poukázalo ze studijního fondu, a to plat řádných učitelů, zač i fakulta se přimlouvala. Leč 19. ledna 1793 oznámiti mu dal studijní konsess, že podle nejvyššího rozhodnutí má míti služné jen z fondu společnosti a spokojiti se se 400 zl. Zürchauer nedal se odstrašiti a žádosti své opakoval. S tím patrně jest v souvislosti i velmi chvalné vysvědčení, jež mu vydal hr. Canal jako předseda vlastensko-hospodářské společnosti o vyučování a zkoumání v Canalově botanicko-hospodářské zahradě konaném, jakož též o vypracovaných pro společnost referátech. Příloženy byly též, jak z akt vysvítá, v rukopise dva díly učebné knihy o zlepšení zemědělství. Přes to vše byla r. 1806 znova zamítnuta Zürchauerova opětovaná prosba, při čemž bylo mu na srozuměnou dáno, že »má na vůli ucházeti se o jiný úřad schopnostem

*) Dle svědectví »Ephemerid« universitních (té doby k vyššímu příkazu dle příkladu inšpruckého od r. 1778 pravidelně vedených) konal Schoenbauer svou zahajovací přednášku z oboru hospodářského dne 3. ledna 1788.

a vědomostem svým přiměřený«. Zatím byl si Zürchauer v lednu r. 1797 vymohl vyšší povolení, aby — místo dosavadních tří hodin v témdni po celý školní rok — mohl vyučovati dvojnásobným počtem hodin, ale pouze po pět měsíců zimních.

Zürchauer zůstal výhradně na universitě až do r. 1812, kdež pak rozšířena jeho působnost i na nově zřízený polytechnický ústav stavovský. Tu pak konečně r. 1812 (dle dekretu dvorské studijní komise z 18. října 1811) oznámeno ředitelstvu stavovského polytechnického úřadu stavovským zemským výborem, že císař povolil profesoru polního hospodářství služné 1200 zl. a 300 zl. dotace na hospodářské pokusy, při čemž ovšem zároveň vyzváni čeští páni stavové, zakladatelé a vydržovatelé techniky, aby obojí ten náklad na svůj fond převzali. I praví se dále: »Jest sice zjevno, že řádná stolice zemědělství náleží k těm ústavům, kteréž právem lze pokládati za nejdůležitější v obecném prospěchu, a to tím spíše, poněvadž počet polních hospodářů ve vědách hospodářských dobře obeznaných není zrovna veliký.« Konečně připojen jest v přípisu stavovského zemského výboru tyto věci ředitelstvu intimujícím (z 21. ledna 1812) rozkaz, aby vyžádalo si od Zürchauera vyjádření: a) jakým způsobem se hospodářství polní přednáší a dle jakého plánu, aby mohli posluchači za rok ekonomickým věděním dostatečně býti vypraveni; b) na kterém místě by se mohly pokusy (k přednáškám příslušející) konati. Uznává se jinak plná prospěšnost spojení zemědělských přednášek s technickým ústavem, ježto se tam i jiné rolníku potřebné předměty vykládají, i nařizuje se, aby byl podán plán theoreticko-praktického ústavu vyučovacím, jehož hlavním účelem by bylo vyučiti hospodářské úředníky ve všech výkonech a vědomostech jejich povolání.

Podle spojitosti, ve které se posléz uvedený rozkaz nalézá, není pochyby, že pomýšlelo se na zřízení takového vyššího ústavu ve spojení s polytechnikou, na níž, jak se uvádí, kromě polního hospodářství již se učilo též jiným předmětům rolníku potřebným, a podle toho sahá počátek myšlenky, dnes ve zřízeních naší české vysoké školy technické teprve částečně uskutečněné, ač již od sněmu českého častěji v širším rozměru navržené (t. j. zřízení zvláštního úplného zemědělského odboru), již do prvních dob trvání právě řečeného ústavu. I podobá se, že byla myšlenka ta tehdy dosti opravdově pojímána, neboť nalézáme v aktech urgenci právě zmíněného dobrozdání, datovanou ze dne 29. dubna 1812.

Ježto se přednášky polytechnického ústavu oznamovaly zároveň a v těchžehle ohlašovacích knížkách s universitními, jest možno ohlášky Zürchauerovy i dále sledovati. Přednášky jeho oznamují se zároveň i v se-

znamu výkladů fakulty filosofické a právnické, a to pro obě v těchže hodinách. Posléze na r. 1816. V letech 1817 a 1818 byla stolice suplována, ze spisů nevysvítá, kým. R. 1818 ohlášeny jsou hospodářské přednášky naposledy zároveň i na fakultě právnické, zůstávají však ještě dále při filosofické, jsouce tam konány týměž profesorem i pro techniky. Nežli však ještě zmínku věnujeme dalšímu osudu té stolice, třeba jest povšimnouti si jiné otázky, kterou zabývají se některá akta universitního archivu z r. 1811.

Vzešla totiž pochybnost, jsou-li theologové povinni navštěvovati přednášky o polním hospodářství. Zürchauer žádal za vysvětlení, a filosoficko-matematický direktorát otázal se gubernia. V dotazu svém z 1. září 1811 uvádí posléz dotčený direktorát, že bylo dekretem dvorské komise studijní ze 14. prosince 1810 ředitelům theologických a právnických fakult naznačeno, že právníci a theologové jsou vázáni, poslouchati v době studia právnického a theologického přednášky o rolnictví, byť i je byli již poslouchali v době filosofického studia svého (kteréž tehdáž musili dříve prodělati). Právnický direktor měl však za to, že to je předpis platný pouze pro Vídeň, jenž tam byl vyvolán pochybností, mohou-li býti připuštěni filosofové ku přednáškám o rolnictví, neposlouchali-li ještě přípravních věd přírodních. Dále dovolává se právnický direktor dekretu studijní komise dvorské z 15. února 1812, dle kteréhož hospodářské studium («das oeconomiche Studium») není obecně povinným, nýbrž jen pro ty předepsaným, kteří přistě ucházeti se hodlají o ustanovení v hospodářské službě na venkově. Z toho soudil, že ani pro theology není povinným, »protože to určení kněze nevyžaduje, aby vyhledával ustanovení za hospodářského úředníka na venkově.« Ovšem ale by prý studium hospodářské mělo býti theologům doporučeno, ježto by tomu stavu nejenom sloužilo k vyznamenání, nýbrž bylo i velikým usnadněním jejich úředních povinností. Na to však odpovědělo gubernium rozhodnutím z 15. listopadu 1811, že pro theology studium hospodářské jest povinným, poněvadž se osvobození podmínečné, povolené právníkům, nemá dále rozšiřovati, nežli jest výslovně dopuštěno; theologové že mají poslouchati hospodářství v ročníku IV.

Z toho jest viděti, kterak bylo tehdejšími řády postaráno o hojnou návštěvu přednášek hospodářských na universitě. Musiliť je navštěvovati theologové vesměs, pak právníci, pokud chtěli vstoupiti do služby patriomonialní — kromě nich pak byli tu i filosofové a konečně mimořádní posluchači, kteří se připravovali pro službu hospodářských úředníkův.

Vraťme se nyní k dalším osudům stolice zemědělské, universitě a technice ještě společné. Učitelem »věd hospodářských jakožto filosofického studia universitního« objevuje se v ohlášení přednášek filosofické fakulty

na r. 1819 ponejprv hrabě Emanuel Michna, svob. pán z Vacínova, jenž byl c. k. komořím, c. k. profesorem polního hospodářství na pražské universitě a na král. českém stavovském technickém učilišti, členem rozličných společností hospodářských, m. j. i řádným členem c. k. vlast. hospodářské společnosti a zároveň druhým tajemníkem jejím. Literárně vystoupil r. 1824 spiskem o prostředcích k vyhubení polních myší, a pak dílem větším »Böhmens Haus- und Landwirthschaftsgeräthe in Verbindung mit den merkwürdigen ökonomischen Werkzeugen des Auslandes beschrieben« (Praha 1826—27), jehož vyšel I. díl o 6 sešitech, II. pak dva sešity. V rukopisu zachovala se po něm správověda (Verwaltungs-kunde) o dvou dílech, chovaná nyní v knihovně rady zemědělské. Hrabě Michna patrně příliš svémocně si počínal při výběru a uspořádání látky učebné, tak že to úřadům nadřízeným dalo podnět k pokárání. Přípisem studijního direktorátu z 15. prosince r. 1825 připomíná se totiž, že bylo dekretem dvorské studijní komise upozorněno, kterak u vyučování polnohospodářském v Praze bez vyššího vědomí a přivolení byly provedeny změny takové, jež jednak vyučování tomu předmětu, pro vyšší školy předepsané, učinily valně neúplným, kdežto s druhé strany na technice zaveden byl vlastně zcela nový předmět vyučovací.*) Tento přehmat se kárá a zároveň se podotýká: Ježto reorganisace posléz řečeného ústavu jest již v proudu, bude při tom tak jak tak budoucí zařízení učebného oboru polnohospodářského v souvislosti uváženo i nemůže tedy předložené (Michnou neb Gerstnerem?) vysvětlení toho, co se stalo, ani býti v úvahu vzato jako návrh na budoucí upravení. Zatím jest se přidržovati předepsané knihy Trautmannovy a to naskrz bez přiměšování zcela různorodých věcí. Již pro běžný školní rok má o to býti dbáno, aby předmětu bylo učeno tak, jak to dává na ruku kniha Trautmannova, aby tedy nebyla vynechávána podstatná část její, totiž celý u Trautmanna t. zv. systém hospodářský.

Tolik k nastínění některých událostí z prvních padesáti let české zemědělské stolice na pražské universitě. —

Doba, do které byl u nás v novějších přehledech o vývoji školství hospodářského mylně kladen počátek této stolice, jest ostatně památna v jiném směru. Počínajíť se tu první pokusy, byť i většinou netrvalé, o nižší školy hospodářské. V tom směru přináleží, jak se podobá, vskutku p r i o s

*) Totiž právě dotčená »správověda«, která měla vzdělání příštích hospodářských úředníků zdokonaliti. Dle životopisu Michnova, vůbec velmi zajímavého (Wurzbach, Biogr. Lex. díl 18 str. 225), stalo se zavedení přednášek o ní se souhlasem ředitele techniky Gerstnera.

rita Čechám. Již výše vzpomenutý spis úřední jest v příčině té také celkem lépe informován, nežli naše domácí prameny, zejména též lépe, nežli starý Slovník Naučný — ač se tu z části v článku o hospodářských školách, z části i jinde porůznu najdou dost dobré poznámky o starších těch pokusech. Spis ministerstva orby uvádí zejména, že byly první selské školy v Čechách zřízeny r. 1791 v Trnové (na Vltavě) a v Žitenicích (u Litoměřic), a v témže roce lesnická škola v Blatné (Platten) u Červeného Hrádku, načež následovaly lesnická škola ve Zlaté Koruně u Krumlova (1801—1845), v Nových Hradech (1805), v Plasích (1828—1834) a v Křivoklátě (1840). Vedle toho uvádí se bez udání letopočtů »ekonomický ústav« knížete Schwarzenberga v Krumlově a ekonomicko-technický ústav knížete z Oettingen-Wallersteina ve Zbraslavi. Vznik prvnějšího z těchto dvou klade se ve starém Slovníku Naučném (čl. Hospodářské školy) do r. 1801 a podáno jest tam několik zajímavých dat o jeho zařízeních. Určen byl pro vypěstování vzdělaných úředníků hospodářských.

Selskou školu v Trnové založil tamní majetník statku, pražský knihtiskař Jan Ferd. ze Schoenfeldu, osobnost i ve mnohém jiném směru zajímavá. Trvání ta škola neměla.

Na kolik běží o »selskou školu« žitenickou, založenou dle udání výše vzpomenutého r. 1791, bude zejména třeba zjistiti, jestli totožná se zařízením, jež v »oznámení představeným českých obcí v kraji (im flachen Lande)« dne 23. září 1791 vypsál téhož roku dosazený biskup litoměřický Kindermann ze Schulsteina, známý reformátor školský za Marie Terezie.*) Již v nadpisu toho oznámení se praví, že ono se týče otázky, »kterak by v Čechách industrie německého horského sedláka nejlépe se dala rozšířiti na ryze českého rolníka (den pur böhmischen Bauer) anebo vůbec do kraje.« Kdo by za slovem »industrie« hledal nějaké odborné vyučování průmyslové ve vlastním toho slova smyslu, mýlil by se arcí. Vzato jest slovo industrie zde k označení rozličných prací i zemědělských (jako ovocnictví, vinařství, zahradnictví, lnářství, chmelařství, ano vůbec zvelebení prací hospodářských), vedle toho i zhotovování náradí hospodářského, pletení atd. Autor ohlášení tvrdí, že český rolník v těch věcech zůstal za německým a posláním svých dětí do Žitenic, kdež se ve spojení s vyučováním školským všem těmto věcem učí a ony zároveň na statcích selských obecně se provozují, získal by prý český sedlák to, že by se děti jeho kromě uvedených věcí

*) Oznámení toto jest otištěno v 1. díle Rieggerova »Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen« str. 458, k čemuž ještě je přidáno znění nařízení würzburgského v příčině »industriálních a pracovních škol na venkově« a vylíčení Kindermannových snah podobného směru.

i němčině přiučily. Dle líčení poměrů v ohlášení tom podrobněji rozvedeného měl farář a místní vrchnostenský správce řízení a dozor školy; byl při škole i jakýsi internát, avšak biskup sám doporučí, aby chovanci byli dávání do rodin selských, aby tam prakticky vykonávali, čemu se ve škole přiučí. Kindermann školu neoznačuje jako zvláštní selskou, praví, že to »není žádný vychovácí neb školský ústav, ani žádná řemeslnická škola, aniž zvláštní selská«, nýbrž že to jest jen vyučování s praxí přivtělené škole obecné. Tím by se arci škola žitenická řadila spíše k těm obecným školám, jež tehdy podle vzoru kaplické (od Kindermannna, když tam ještě byl farářem, zařízené) spojovaly s obvyklým vyučováním školským i návod k rozličným již řečeným pracím, mezi nimiž na venkově zvláště štetpařství, ovocnářství, pletení atd. měly velikou úlohu. Podobné zařízení bylo v letech sedmdesátých minulého století v Čechách namnoze zaváděno, i v městech napodobeno. I kdyby tedy školou žitenickou, kterou spis úřední jako »selskou« uvádí, byla právě tato míněna, kdyby tedy nebyla bývala skutečnou nižší hospodářskou školou ve smyslu tomu příbuzném, v jakém slova toho nyní užíváme, a kdyby i »selská škola« v Trnové byla měla ráz podobný — měli bychom tu před sebou aspoň typus vyučování, jaký i novější doba školními zahrádkami, výklady rolnickými ve škole obecné, ale zvláště pokračovacím vyučováním hospodářským při obecných školách snaží se vyvinouti a rozšířiti.

Jelikož dle všeho, co tu bylo uvedeno, nepochybně jest zjištěna aspoň všeobecná správnost výše uvedených dat o existenci jistého druhu nižšího vyučování hospodářského (sahajícího přes meze obyčejného školského výkladu hospodářských článků čítanky), jakož i o existenci zvláštních úřednických škol (hospodářských i lesnických), sledujících úkoly, jakým slouží, byť i vedle jiných účelů, naše nynější střední školy hospodářské — jest možno dospěti k úsudku snad mnohem významnějším a důležitějším, nežli bylo tvrzení, jako by pravidelné učení polnohospodářské bývalo vůbec prvně zavedeno v Čechách. Uvážíme-li totiž čas zavedení všech zde naznačených škol, můžeme říci, že na půdě nynějších zemí rakouských nejprve v Čechách vznikly zárodky a provedeny první pokusy pozdějšího, v odborném vyučování zemědělském v Rakousku již nyní obecně ustáleného a ovšem též mnohem určitěji vyhraněného roztrídění a odstupňování na vyučování nižší, střední a vysoké. Již z té příčiny zasluhovaly by si ony starší pokusy podrobnějšího vylíčení, což arci bude možno provésti jen na základě prozkoumání, snad dosti pracného, všeho staršího materiálu pramenového.

Materiálu toho, ježto školy dotčené byly vesměs povahy ryze soukromé, sotva se mnoho najde ve zdejších veřejných archivech. Ale ovšem dalo by se doufat, že nějakou kořist poskytne archiv bývalé vlastenecko-hospodářské společnosti, nyní u zemědělské rady přechovávaný, pro historii domácího zemědělství nepochybně i ve mnohých jiných příčinách velice cenný. Kdyby se mělo vážně přikročiti ke sbírání materiálu k dějinám našich nejstarších pokusů v oboru hospodářského školství, bylo by tudíž třeba nejprve z posléz dotčeného pramene nějakou k tomu způsobitou silou dáti potřebné zprávy vyhledati a výpisy obstarati, při tom i starší publikace vlastensko-hospodářské společnosti probrati. Kromě toho bylo by třeba pokusiti se o to, aby z registratur velkostatkových, pokud se jaké chovají — nejlépe ochotou nynějších vlastníků příslušných statků, kde ty které školy byly — vypsána byla data z listin a zápisů tamních. I kdyby pak někdo okamžitě zpracování sebrané látky se nepodjal, dosti by bylo, kdyby všecek nyní ještě dostupný materiál byl zjištěn a soustředěný na jednom bezpečném místě zachován. Kdo ze zkušenosti ví, jak nesnadno dnes se shání poučení o mnohých věcech před sto lety sběhlých, hospodářského rozvoje našeho vůbec se týkajících, a též o osobách tehdy působivších, přizná, že by to nebylo opatření bezcenné a nezáslužné.

Dáti k tomu podnět nebylo posledním účelem těchto sporých poznámek.